

Юридичні науки

УДК 347.962

Хмиз Мар'яна Василівна

доктор філософії

Львівський університет бізнесу та права

Хмыз Марьяна Васильевна

доктор философии

Львовский университет бизнеса и права

Khmyz Mariana

PhD

Lviv University of Business and Law

ORCID: 0000-0003-3553-8022

РОЛЬ СУДІВ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

РОЛЬ СУДОВ В ДЕМОКРАТИЧЕСКОМ ОБЩЕСТВЕ

THE ROLE OF COURTS IN A DEMOCRATIC SOCIETY

***Анотація.** На основі вивчення теорії та узагальнення судової практики у статті представлено результати досліджень, які стосуються ролі судів у демократичному суспільстві.*

***Ключові слова:** суддя, суд, правосуддя, громадськість, європейські стандарти демократичне суспільство, судочинство.*

***Аннотация.** На основе изучения теории и обобщения судебной практики в статье представлены результаты исследований, касающихся роли судов в демократическом обществе.*

***Ключевые слова:** судья, суд, правосудия, общественность, европейские стандарты, демократическое общество, судопроизводство.*

***Summary.** Based on the study of the theory and generalization of judicial*

practice, the article presents the results of research findings on the role of courts in a democratic society.

Key words: *judge, court, justice, public, European standards, democratic society, judiciary.*

Постановка проблеми. Як відомо, в Україні судова система протягом останніх років була об'єктом численних реформ [1–4]. Про це також свідчать, підтримуючи думку О. Маложон [4], багато висновків Венеціанської комісії та доповіді підготовлені Радою Європи. Принцип стабільності та послідовності законів (як основного елемента верховенства права) вимагає стабільності в судовій системі [4; 5].

Поряд з тим, у Висновку, прийнятого Венеціанською комісією на її 121-му пленарному засіданні (Венеція, 6–7 грудня 2019 р.), щодо змін до законодавчих актів, які регулюють статус Верховного Суду та органів суддівського врядування, також зазначено що: «Венеціанська комісія нагадує, що згідно з Контрольним Списком Верховенства Права чіткість, передбачуваність, послідовність та узгодженість законодавчої бази, а також стабільність законодавства є надзвичайно важливими для будь-якого правового порядку, заснованого на принципах верховенства права. Існує чіткий зв'язок між стабільністю судової системи та її незалежністю. Довіра до судової влади може зростати лише в рамках стабільної системи. Хоча судові реформи в Україні вважаються необхідними для підвищення довіри громадськості до органів судової системи, стійка інституційна нестабільність, коли реформи слідують за змінами політичної влади, також може бути шкідливою для довіри суспільства до судової влади як незалежної та неупередженої інституції ... » [5]. В контексті цього на особливу увагу заслуговує наукова праця Н. Коновалової і Р. Скриньковського «Практичні питання застосування ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (прояв неповаги до суду)

при здійсненні судочинства» [8], в якій зазначено, що «... Повага до суду і судді (як соціальна і правова цінність) є чинником належного функціонування правової держави ... » [6]. «Водночас тут необхідно зазначити, що ефективний захист авторитету суду, честі та гідності осіб, які беруть участь у здійсненні правосуддя, а також забезпечення свободи вираження поглядів учасників судових процесів – є важливою умовою реалізації (виконання) судом своїх функцій» [7, с. 21] (Н. Коновалова).

Визнаючи теоретичну і практичну цінність окремих досліджень за проблемою, доцільно зазначити, що в даний час недостатньо уваги приділено ролі судів у демократичному суспільстві.

Все це, враховуючи при цьому також інформацію у працях [8–13], обумовило актуальність теми, доцільність та важливість даного дослідження, а також визначило мету наукової роботи у цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти (результати) досліджень стосовно ролі судів у демократичному суспільстві представлені у наукових працях. Вагомий внесок у розвиток цього питання зробили такі вчені-юристи та практики: М. Булкат, В. Городовенко, Н. Коновалова, Р. Куйбіда, О. Маложон, Л. Москвич, О. Овчаренко, В. Сердюк, Р. Скриньковський та ін.

Мета статті. Метою статті є дослідження ролі судів у демократичному суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правосуддя є досить важливим компонентом демократичних суспільств [4; 14]. «Воно має на меті вирішення спорів між сторонами і, шляхом прийняття рішень, виконання як «нормативної», так і «просвітницької» ролі, надаючи громадянам відповідні настанови, інформацію та запевнення щодо права і його практичного застосування» (Див. Висновки П'ятого засідання голів верховних судів європейських держав (м. Любляна, 6–8 жовтня 1999 р.), п. 2.) [14]. «Суди існують та сприймаються загалом громадськістю як

належне місце для встановлення юридичних прав і обов'язків та вирішення пов'язаних з цим спорів. Суспільство ставить з повагою та вірить у здатність судів здійснювати цю функцію» (Див., наприклад, рішення Європейського суду з прав людини у справі "Sunday Times v. The United Kingdom" від 26 квітня 1979 року (Серія А, № 30), в якому поняття, згадані в тексті, визнаються такими, що входять до терміна «авторитет суду», який міститься в статті 10 Конвенції) [14]. «Однак розуміння ролі судової влади в демократичних країнах (особливо розуміння того, що обов'язком судді є справедливе та безстороннє застосування закону незалежно від можливих соціальних або політичних тисків) значно відрізняється в різних країнах та соціально-економічних умовах Європи. Рівень довіри до діяльності судів є, відповідно, неоднаковим» (Див. висновки засідання голів асоціацій суддів на тему «Правосуддя та суспільство», м. Вільнюс, 13–14 грудня 1999 року, п. 1.) [14]. «Відповідна інформація про функції судової влади та її роль у контексті повної незалежності від інших гілок державної влади може, таким чином, ефективно сприяти більшому розумінню судів як наріжного каменю демократичних конституційних систем, а також розумінню обмежень у діяльності судів. ... Власний досвід щодо судової системи своїх країн у більшості громадян пов'язаний з участю, яку вони могли брати в якості сторін судових процесів, свідків або присяжних. Важливою є роль ЗМІ в поширенні інформації про роль та діяльність судів» [14].

В контексті цього, тут доцільно погодитись з думкою науковців [7; 15; 16] про те, що можливість доступу журналістів чи окремих представників ЗМІ до судових засідань, судових рішень і матеріалів судового процесу є нормою судочинства в кожному демократичному суспільстві. Це з урахуванням межі допустимої критики суддів забезпечує відкритість та підконтрольність судочинства суспільству. Водночас варто також зазначити, що журналісти повинні відповідально ставитись до висвітлення судової проблематики (судових процесів) і не виходити за

встановлені межі, особливо – з міркувань захисту честі, гідності, ділової репутації судді, з метою – підтримання авторитету суду (судді) та належного здійснення правосуддя [7; 15; 16] (Н. Коновалова, О. Заяць, Ю. Петрончак).

«Але, крім спілкування судів і ЗМІ, обговорення в рамках КРЄС виявило важливість створення прямих зв'язків між судами та широкою громадськістю. Інтегрування правосуддя в суспільство вимагає, щоб судова система була відкритою та навчилася розповідати про себе. Ідея полягає не в перетворенні судів на клуби спілкування з журналістами, а у сприянні прозорості судового процесу. Визнанням є те, що повна прозорість неможлива, особливо, коли йдеться про необхідність захисту ефективності розслідувань та інтересів учасників процесу, але розуміння того, яким чином працює судова система, має, безумовно, просвітницьке значення та повинно зміцнити суспільну довіру до функціонування судів. ... щоб зробити суди доступнішими, є вжиття заходів загального характеру, спрямованих на інформування громадськості про діяльність судів» [14].

В контексті цього з'ясовано, що самі суди повинні брати участь у поширенні інформації (відомостей і/або даних) про доступ до правосуддя (через періодичні звіти, Інтернет, друковані пам'ятки для громадян, інформаційні офіси тощо). А також розробляти відповідні освітні програми, які повинні бути спрямовані на надання належної (конкретної) інформації (наприклад, щодо: а) характеру судових проваджень; б) середньої тривалості процесів у різних судах; в) судових витрат; г) альтернативних засобів врегулювання спорів, які пропонуються сторонам, важливих для практики рішень судів тощо) [14].

Оскільки відносини з окремими особами, які звертаються по правосуддя, традиційно підтримуються самими судами, хоча й у неструктурований спосіб, суди в минулому неохоче встановлювали прямі відносини з представниками громадськості, не залученими до судових

процесів [4; 14]. Публічність розгляду справ у тому сенсі, як це закріплено в ст. 6 «Право на справедливий суд» Європейської конвенції з прав людини [17], розглядалася як єдиний контакт між судами та громадськістю, що робило ЗМІ для судів єдиною ланкою зв'язку [14].

Такий підхід досить швидко змінюється. Обов'язки безсторонності та незалежності, які є відповідальністю суддів, виходячи із Висновку № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство», схваленого на 6 засіданні КРЕС (Страсбург, 23–25 листопада 2005 р.) [14], сьогодні не можуть розглядатися як перешкода на шляху для судів у їхніх спробах відігравати активну роль в інформуванні громадськості, оскільки така роль є справжньою гарантією незалежності судової влади.

Висновки і пропозиції. Таким чином, за результатами аналізу теорії та практики [1–14] можна стверджувати, що:

1. Для підвищення рівня довіри з боку громадськості (суспільства) необхідні більша прозорість: а) в управлінні судовою системою; б) у відправленні правосуддя.

2. Необхідно оптимізувати обов'язки і повноваження в рамках комплексної структури управління судовою системою в Україні.

3. Можливість доступу журналістів чи окремих представників ЗМІ до судових засідань, судових рішень і матеріалів судового процесу є нормою судочинства в кожному демократичному суспільстві. Цей аспект потребує додаткового дослідження.

Все це певною мірою дозволить краще сприяти незалежності суддів у рамках управління судовою системою і завдяки вдосконаленій системі управління ефективністю, дисциплінарного та етичного нагляду.

Література

1. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади: монографія. Х.: Право, 2010. 464 с.
2. Булкат М. С. Теоретико-правові засади розвитку та функціонування судової влади: монографія. К.: Вид-во «Юридична думка», 2018. 504 с.
3. Городовенко В. В. Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні: монографія. К.: Фенікс, 2007. 224 с.
4. Маложон О. І. Роль судів у демократичному суспільстві / О. І. Маложон // Правове життя сучасної України: у 3 т.: Матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції (м. Одеса, 15.05. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса: Гельветика, 2020. Т. 1. С. 379–382. URL: <https://hdl.handle.net/11300/13027> (дата звертання: 01.06.2021 р.).
5. Висновок щодо змін до законодавчих актів, які регулюють статус Верховного Суду та органів суддівського врядування: Прийнято Венеціанською комісією на її 121-му пленарному засіданні (Венеція, 6–7 грудня 2019 р.). м. Страсбург, 9 грудня 2019 року. URL: [https://venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)027-e](https://venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)027-e) (дата звертання: 01.06.2021 р.).
6. Коновалова Н. Т., Скриньковський Р. М. Практичні питання застосування ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (прояв неповаги до суду) при здійсненні судочинства // Path of Science. 2019. Vol. 5, No 12. P. 1001–1010. doi: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.53-2>
7. Коновалова Н. Т.. Юридична відповідальність винних осіб за неповагу до суду: дис. ... доктора філософії: спец. 081 – Право (наук. кер. – Р. М. Скриньковський) / Заклад вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права». Львів. 208 с.

8. Куйбіда Р. О. Реформування правосуддя в Україні: стан і перспективи: монографія. Київ: Атіка, 2004. 288 с.
9. Москвич Л. М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз: монографія. Х.: Вид-во “ФІНН”, 2011. 384 с.
10. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія. Харків: Право. 2008. 304 с.
11. Сердюк В. В. Верховний суд України в системі розподілу функцій влади: монографія. Київ: Істина, 2007. 229 с.
12. Сердюк В. В. Верховний Суд України: витоки, сучасність, перспективи: монографія. Київ: Істина, 2008. 304 с.
13. Сопільник Р. Л. Судовий захист фундаментальних прав людини: євроінтеграційний вектор розвитку: монографія / Львівський університет бізнесу та права. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. 406 с.
14. Висновок № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство»: Схвалено на 6 засіданні КРЄС (Страсбург, 23–25 листопада 2005 р.). URL: https://rm.coe.int/-7-2005-16807474e4#_ftnref3 (дата звертання: 01.06.2021 р.).
15. Коновалова Н. Т. Демократичні стандарти взаємодії судів та ЗМІ // Модернізація та наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку суспільства і технологій: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24–25 січня 2020 р.) / ГО “Інститут інноваційної освіти”; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. Київ: ГО “Інститут інноваційної освіти”, 2020. С. 166–169. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3633843>
16. Заяць О. С., Коновалова Н. Т., Петрончак Ю. О. Доступ журналістів до судових засідань з розгляду цивільних справ // Суспільні, соціально-економічні та політико-правові детермінанти сталого

розвитку України: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 29 січня 2020 р.). Львів: ГО “Прості питання”, 2020. Т. 2. С. 3–6. doi: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.3642916>

17. Європейська Конвенція з прав людини. З поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та 14, з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16 з дати набуття ним чинності 1 червня 2010 року. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf (дата звертання: 01.06.2021 р.).